

Jakarta, 23 oktober 2023

Betreft:

Indiening van een schriftelijke verklaring in verband met de Makar-zaak in Masohi, Maluku

Edelachtbare,

Voorzitter en leden van het panel van rechters die de zaak hebben onderzocht en berecht met de verweerder Antonius Latumutuany.

Beste wensen aan alle rechters, moge u altijd gezond zijn in het uitvoeren van al uw taken en verplichtingen.

Staat u mij toe namens Amnesty International een schriftelijke opinie in te dienen over de zaak van de beschuldigde van verraad in de zaak van het hijsen van de vlag van het Maluku Soevereiniteitsfront of de Republiek Zuid-Maluku, die wordt berecht in de rechtbank van Masohi, Maluku. Namelijk Antonius Latumutuany.

Ik zal mezelf eerst voorstellen en Amnesty International als organisatie introduceren. Daarna zal ik een algemene mening geven op het gebied van internationale mensenrechtenwetgeving die zeker gerelateerd is aan de verraadzaak. Ik zal deze mening in drie delen uitwerken: 1) de waarborg van de vrijheid van meningsuiting in het internationale mensenrechtenrecht; 2) de aandacht van VN-organen in gevallen van vrijheid van meningsuiting gerelateerd aan verraad; 3) de afstemming van de perspectieven van internationaal recht en nationaal recht zoals het Wetboek van Strafrecht.

Ik ben directeur van het nationale kantoor van AI. Overdag geef ik les aan de UPN Veteran in Jakarta over internationaal humanitair recht en aan het Indonesian College of Law in Jentera over internationale mensenrechtenwetgeving. Ik ben ook advocaat en zit in de raad van deskundigen van Peradi.

Amnesty International is een mensenrechtenorganisatie gevestigd in Londen, Verenigd Koninkrijk. De visie van Amnesty International is dat alle mensen de rechten moeten kunnen genieten die zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en internationale mensenrechtennormen. Wij werken onafhankelijk van regeringen, politieke ideologieën, economische of religieuze belangen en worden uitsluitend gefinancierd door lidmaatschap en publieke donaties.

We maken bezwaar tegen de berechting van Molukkers voor het hijsen van de RMS-vlag of Benang Raja, omdat dit nog steeds deel uitmaakt van hun recht op vreedzame expressie en meningsuiting.

Amnesty International neemt geen standpunt in over de politieke positie van een provincie in Indonesië, maar we geloven dat het recht op vrijheid van meningsuiting, inclusief het recht om te pleiten voor zelfbeschikking, onafhankelijkheid of een andere politieke kwestie, op vreedzame wijze moet worden beschermd.

De vrijheid van mening en meningsuiting wordt duidelijk gegarandeerd in artikel 19 van het IVBPR, dat in 2005 door de regering van Indonesië werd geratificeerd, en in algemeen commentaar nr. 34 bij artikel 19 van het IVBPR. Dit instrument is bindend voor alle landen die het ratificeren, en Indonesië vormt hierop geen uitzondering. Politieke meningsuiting maakt ook deel uit van de vrijheid van

meningsuiting waarvan het bestaan wordt gegarandeerd door internationale mensenrechteninstrumenten en de Indonesische grondwet.

Internationale wetgeving over vrijheid van meningsuiting

Indonesië heeft als lid van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties (VN) en als niet-permanent lid van de VN-Veiligheidsraad een mandaat om het goede voorbeeld te geven bij het nakomen van zijn belofte om de mensenrechten te respecteren, na te leven en te beschermen, waaronder het recht op vrijheid van meningsuiting en mening, waarvan de bescherming is gegarandeerd in internationale en nationale mensenrechteninstrumenten;

In internationale mensenrechteninstrumenten wordt het recht op vrijheid van meningsuiting en politieke expressie gegarandeerd in artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens¹, waarin staat: "Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting; dit recht omvat de vrijheid zonder inmenging een mening te koesteren en met alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven"; Het recht op vrijheid van mening en meningsuiting is ook geregeld in artikel 19, leden 1 en 2 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR), dat door Indonesië is geratificeerd door middel van Wet Nummer 12 van 2005,², waarin staat: "Een ieder heeft het recht om zonder inmenging een mening te koesteren" en "Een ieder heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat de vrijheid om, ongeacht beperkingen, mondeling, schriftelijk of schriftelijk, in de vorm van kunstwerken of via andere media van zijn keuze inlichtingen of denkbeelden van welke aard ook te zoeken, te ontvangen of door te geven";

In General Comment No. 34, de gezaghebbende interpretatie van artikel 19 van het IVBPR, legt het VN-Mensenrechtencomité uit dat "de vrijheid van meningsuiting op politieke, morele of religieuze gronden door geen enkele wetsbepaling mag worden beperkt" en dat elke vermindering of beperking van dit recht op meningsuiting in de vorm van "intimidatie, bedreiging of stigmatisering van personen, met inbegrip van arrestatie, poging tot arrestatie of gevangenneming wegens hun overtuiging, een schending vormt van artikel 19, lid 1, van het IVBPR";³

Vrijheid van meningsuiting en politieke expressie is ook een recht van elke burger dat door de staat wordt gegarandeerd en uitdrukkelijk wordt vermeld in artikel 28E, lid 3, van de grondwet van 1945, waarin staat: "Eenieder heeft recht op vrijheid van vereniging, vergadering en meningsuiting";

In het recht op vrijheid van meningsuiting en mening zijn er bepaalde beperkingen waarmee rekening moet worden gehouden, zoals vermeld in artikel 28J lid 2 van de Grondwet van 1945, waarin staat: "Bij de uitoefening van zijn rechten en vrijheden is een ieder onderworpen aan beperkingen die bij de wet zijn vastgesteld met als enig doel de erkenning en eerbiediging van de rechten en vrijheden van anderen te waarborgen en te voldoen aan gerechtvaardigde eisen in overeenstemming met morele overwegingen, religieuze waarden, veiligheid en openbare orde in een democratische samenleving";

---

¹ Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, 10 december 1948, 217 A (III), beschikbaar op <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

² Indonesië werd op 23 februari 2006 partij bij het IVBPR na de goedkeuring van wet nr. 12 van 2005 betreffende de ratificatie van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Het verdragsorgaan van het IVBPR is het VN-Mensenrechtencomité, dat het mandaat en de bevoegdheid heeft om toezicht te houden op de uitvoering van het IVBPR in elke staat die partij is, en om gezaghebbende interpretaties uit te vaardigen om de bepalingen (artikelen) in het IVBPR bij te werken en in een context te plaatsen om ze aan te passen aan de tijd.

³ Algemeen commentaar nr. 35 van het VN-Mensenrechtencomité op artikel 9 Vrijheid en veiligheid van personen (IVBPR), paragrafen 10-23.

Dergelijke beperkingen zijn ook opgenomen in het IVBPR, met name in artikel 19, lid 3, waarin staat: "De uitoefening van de in lid 2 van dit artikel genoemde rechten geeft aanleiding tot bijzondere verplichtingen en verantwoordelijkheden. Zij kan daarom worden onderworpen aan bepaalde beperkingen, maar deze mogen alleen worden uitgeoefend in overeenstemming met de wet en voor zover nodig om: 1) het eerbiedigen van de rechten of de goede naam van anderen; en 2) het beschermen van de nationale veiligheid of openbare orde of de volksgezondheid of goede zeden";

De beperking op basis van nationale veiligheid, een basis die vaak wordt gebruikt om de toepassing van verraad te rechtvaardigen, is uitgewerkt in de Siracusa Principles,⁴ wat een mensenrechteninstrument is uit de consensus van de mening van internationale experts op het gebied van mensenrechtenwetgeving;

De Siracusa Beginselen leggen uit dat "nationale veiligheid alleen kan worden gebruikt om maatregelen te rechtvaardigen die bepaalde rechten beperken, wanneer deze worden genomen om het bestaan van de natie of haar territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid te beschermen tegen een daad van geweld of dreiging van geweld";⁵

Bovendien stellen de Siracusa Beginselen ook dat "redenen van nationale veiligheid niet kunnen worden gebruikt om beperkingen op te leggen aan rechten ter voorkoming van dreigingen van geweld van lokale aard die relatief kunnen worden aangepakt door middel van de aanpak van de openbare orde";⁶

Daarnaast verduidelijken en versterken de Johannesburgbeginselen de bescherming van het recht op vrijheid van meningsuiting met het oog op de nationale veiligheid, waarbij vormen van meningsuiting worden genoemd die geen bedreiging vormen voor de nationale veiligheid, zoals: 1) Uitingen die pleiten voor een verandering van het staatsbeleid of de staatsvorm zelf die zonder geweld wordt uitgevoerd; 2) Uitingen die kritiek, belediging of spot zijn op een natie, staat of staatsymbolen, regering (en haar organen), overheidsfunctionarissen, buitenlandse natie, staat of buitenlandse staatsymbolen, buitenlandse regering of buitenlandse overheidsfunctionarissen; en 3) Het communiceren van mensenrechtenschendingen;⁷

De Johannesburg Principles zien deze vormen van meningsuiting als "manifestaties van beschermde meningsuiting" en verbieden de staat om degenen die dit doen te criminaliseren of te straffen;⁸

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) stelt dat "iedereen recht heeft op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat het recht een mening te koesteren en het recht om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht beperkingen. Dit artikel mag niet worden gebruikt om de staat te beperken in het verlenen van licenties voor uitzendingen, TV en film. De uitoefening van deze vrijheid kan, aangezien zij gepaard gaat met plichten en verantwoordelijkheden, worden onderworpen aan formaliteiten, voorwaarden en beperkingen of sancties overeenkomstig wettelijke bepalingen en is noodzakelijk in een democratische samenleving, om redenen van staatsveiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, ter voorkoming van criminaliteit, voor de bescherming van de gezondheid of de goede

---

⁴ Beginselen van Siracusa inzake de beperking en afwijking van bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, 28 september 1984, VN Doc. E/CN.4/1984/4 (bijlage), beschikbaar op <https://www.refworld.org/docid/4672bc122.html>

⁵ Beginselen van Siracusa, Para. 29.

⁶ Beginselen van Siracusa, Paragraaf. 30.

⁷ De Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information, 1 oktober 1995, beschikbaar op <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/02/joburg-principles.pdf>

⁸ De Johannesburgbeginselen, beginsel 7. Zie ook Algemeen Commentaar nr. 34 van het VN-Mensenrechtencomité, paragraaf 38.

zedes, voor de bescherming van de goede naam en de rechten van anderen, ter voorkoming van de verspreiding van vertrouwelijke informatie of voor de handhaving van het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht";⁹

Bij de praktische uitvoering van artikel 10 van het EVRM moet iedereen die een politieke mening geeft over een zeer controversieel onderwerp dit kunnen doen zonder bang te hoeven zijn voor belediging en is de staat verplicht maatregelen te nemen om deze persoon in staat te stellen zijn recht veilig uit te oefenen;¹⁰

In het kader van het EVRM zijn beperkingen op de uitoefening van het recht om een politieke mening te uiten in een democratische samenleving alleen aanvaardbaar als de regering kan bewijzen dat: 1) de persoon die de mening verkondigt de intentie heeft om het publiek aan te zetten tot geweld; 2) dat ernstige schade het gevolg zal zijn; en 3) er geen andere manier is om de persoon die de mening verkondigt te stoppen;

In de zaak Stern Taulats en Roura Capellera tegen Spanje oordeelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dat het strafbaar stellen van burgers door Spanje een schending was van artikel 10 van het EVRM. Het Hof benadrukte dat Stern en Roura's daad van het verbranden van een foto van de koninklijke familie een politieke uiting van afkeuring van de monarchie was die niet verder ging dan de toegestane mate van provocatie om een boodschap van kritiek over te brengen binnen het kader van de vrijheid van meningsuiting. Bovendien bevestigde het Hof ook dat Stern en Roura hiermee niemand wilden aanzetten tot geweld tegen de koning en dat dergelijke gedragingen moeten worden geïnterpreteerd als symbolische uitingen van ontevredenheid en protest;¹¹

Uit de bovenstaande voorbeelden kan geconcludeerd worden dat politieke uitingen vele vormen kunnen aannemen, zolang ze de beperkingen op de uitoefening van rechten niet overschrijden, niet aanzetten tot geweld en er geen ernstige schade ontstaat;

Aandacht van de VN: Willekeurige vrijheidsberoving Er is één werkgroep binnen de VN die de kwestie van de arrestatie van mensen in Maluku op beschuldiging van verraad aan de orde heeft gesteld. Dat is de UN Working Group on Arbitrary Detention (UNWGAD), die een mandaat heeft om het concept van willekeurige vrijheidsberoving te ontwikkelen;¹²

---

⁹ Raad van Europa, Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, zoals gewijzigd bij de Protocollen nrs. 11 en 14, 4 november 1950, ETS, beschikbaar op https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG

¹⁰ Andreas Svahn, Vrijheid van politieke meningsuiting, Thesis, Faculteit Lund, 2006, p. 74

¹¹ Stern Taulats en Roura Capellera tegen Spanje, verzoekschrift nummer 51168/15

¹² De term "vrijheidsberoving" omvat alle vormen van fysieke detentie die de vrijwillige bewegingsvrijheid beperken (wettig of onwettig/arbitrair), met inbegrip van personen die worden vastgehouden of opgesloten voor juridische zaken, personen die in psychiatrische instellingen worden geplaatst, administratieve detentie van asielzoekers of detentiecentra voor immigratie, huisarrest, detentiecentra voor kinderen, detentiecentra op luchthavens of in havens, enzovoort. Mensenrechtenschendingen doen zich voor wanneer de "vrijheidsberoving" willekeurig of onwettig is. Het belang van de garantie tegen "willekeurige vrijheidsberoving" is zodanig dat van deze bepaling niet kan worden afgeweken, zelfs niet in tijden van oorlog of andere noodsituaties, en UNWGAD heeft verklaard dat het verbod op "willekeurige vrijheidsberoving" een dwingende norm van internationaal recht is (jus cogens of een dwingende norm van internationaal recht). Algemeen commentaar nr. 35 van het VN-Mensenrechtencomité op artikel 9 Vrijheid en veiligheid van personen (IVBPR), VN Doc. 16 december 2014, par. 5 en 66, VN Doc. CCPR/C/GC/35. Zie ook Mensenrechtenraad van de VN, Rapport van de Werkgroep willekeurige detentie, 24 december 2012, VN Doc. A/HRC/22/44, paragrafen 52-60 en 75, beschikbaar op https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.44_en.pdf

Een ander belangrijk mandaat van UNWGAD is het uitvoeren van landenbezoeken¹³ en het geven van adviezen¹⁴ over gevallen van vermoedelijke willekeurige detentie of vrijheidsberoving;

Bij de uitvoering van zijn mandaat heeft de UNWGAD verschillende zaken in Indonesië onderzocht, met name de toepassing van artikelen over verraad die tot mensenrechtenschendingen hebben geleid;

Na jaren van verzoeken reisde UNWGAD begin 1999 naar Indonesië, met inbegrip van Oost-Timor. Na zijn bezoek publiceerde UNWGAD een rapport en maakte twee cruciale punten duidelijk;

Ten eerste is UNWGAD van mening dat er sprake is van willekeurige detentie of vrijheidsberoving van degenen die zijn gearresteerd voor vreedzame politieke activiteiten op basis van hun politieke opvattingen en overtuigingen in deze zaak:

- a. Het hijsen van de vlag van de Morgenster in Biak, Papoea 2-6 juli 1998, wat leidde tot het lukraak neerschieten van honderden demonstranten en de criminalisering van verscheidene politieke activisten van Papoea krachtens artikel 106 van het wetboek van strafrecht;¹⁵ en
- b. De criminalisering van degenen die ervan worden beschuldigd betrokken te zijn geweest bij de staatsgreep van 1965 of lid te zijn van of gelieerd te zijn aan de Indonesische communistische partij¹⁶

Ten tweede is UNWGAD van mening dat de artikelen over verraad in het wetboek van strafrecht (hoofdstuk I over misdaden tegen de staatsveiligheid) te algemeen en vaag zijn wat betreft het opzettelijke element van het misdrijf, zodat deze artikelen willekeurig kunnen worden gebruikt om de vrijheid van mening, meningsuiting, vergadering en vereniging te beperken;¹⁷

Daarnaast heeft UNWGAD ook adviezen uitgebracht over specifieke gevallen in Indonesië:

- a. De veroordeling van de activisten van de Republiek Maluku Selatan, Carel Tahiya, Neuhustan Parinussa, Louis Werinussa, John Rea, Poltja Anakota en Dominggus Pattiwaelapia, die politieke aspiraties hadden in verband met het recht op zelfbeschikking voor Zuid-Maluku. In advies nr.

---

¹³ De landenbezoeken van UNWGAD worden uitgevoerd na een uitnodiging (goedkeuring) van de betrokken regering en er wordt een ontmoeting gehouden met relevante belanghebbenden. Tijdens het bezoek kan UNWGAD detentiecentra bezoeken, gedetineerden of hun advocaten interviewen, overheidsfunctionarissen en maatschappelijke organisaties ontmoeten en relevant beleid of relevante wetgeving onderzoeken. Na het bezoek aan het land zal UNWGAD een rapport opstellen over de belangrijkste kwesties en aanbevelingen doen aan het land. Het rapport is niet alleen gericht aan de betreffende staat, maar zal door UNWGAD ook worden opgenomen met andere VN-organen. Zie Mensenrechtenraad van de VN, Werkwijze van de Werkgroep willekeurige detentie, VN Doc. A/HRC/36/38, par. 25 - 32 en UNWGAD, Factsheet No. 26, Advance unedited version, pp. 9 - 10.

¹⁴ Een advies is het mandaat van UNWGAD om te onderzoeken en te beslissen of een zaak kan worden aangespannen door het vermeende slachtoffer van een mensenrechtenschending, zijn wettelijke vertegenwoordiger of een maatschappelijke organisatie. Bij het overwegen van zijn opinies vraagt UNWGAD ook input, antwoorden of verduidelijkingen van relevante regeringen. Nadat de UNWGAD zijn advies heeft uitgebracht, bevat het ook relevante aanbevelingen aan de betrokken staat. Zie Mensenrechtenraad van de VN, Werkwijze van de Werkgroep willekeurige detentie, VN Doc. A/HRC/36/38, paragrafen 15-21 en UNWGAD, Factsheet No. 26, Advance unedited version, pp 7-8.

¹⁵ VN-Commissie voor de rechten van de mens, Verslag van de Werkgroep inzake willekeurige detentie over haar bezoek aan Indonesië (31 januari - 12 februari 1999), par. 64-65.

¹⁶ VN-mensenrechtencommissie, Verslag van de Werkgroep inzake willekeurige detentie over haar bezoek aan Indonesië (31 januari - 12 februari 1999), paragrafen 67-68.

¹⁷ VN-Commissie voor de rechten van de mens, Verslag van de Werkgroep inzake willekeurige detentie over haar bezoek aan Indonesië (31 januari - 12 februari 1999), punt 50.

11/1999 verklaarde UNWGAD dat hun veroordelingen willekeurige detentie vormden omdat hun politieke activiteiten vreedzaam waren;¹⁸

b. De veroordeling van de leider van de Oost-Timorese pro-onafhankelijkheidsbeweging, José Alexander Gusmao, met gebruikmaking van verschillende juridische instrumenten, waaronder artikelen over verraad (artikelen 106 en 108 van het Wetboek van Strafrecht). In Advies nr. 12/1999 stelde de UNWGAD vast dat Gusmao inderdaad gewelddaden had gepleegd bij het nastreven van zijn politieke aspiraties, maar dat hem de toegang tot een advocaat van zijn keuze was ontzegd. In zijn conclusie stelde UNWGAD dat er sprake was van een ernstige schending van het recht op een eerlijk proces;¹⁹

c. De veroordeling van 35 activisten van de Republiek Zuid-Maluku die betrokken waren bij een vreedzame demonstratie door het dansen van de tjakelele en het ontvouwen van de Benang Raja vlag, een symbool van de RMS pro-onafhankelijkheidsbeweging, tijdens de herdenkingsceremonie van de Nationale Dag van de Gezinsplanning op 29 juni 2007. De meesten van hen werden vervolgens veroordeeld op grond van artikel 106 en 110 van het Wetboek van Strafrecht (verraad). Daarnaast bracht UNWGAD ook beschuldigingen naar voren van foltering of andere vormen van mishandeling tijdens ondervragingen door politieagenten. De Indonesische regering stuurde vervolgens een antwoord waarin stond dat hoewel de acties van de RMS-activisten geen geweld inhielden, hun vreedzame politieke uiting een bedreiging vormde voor de nationale veiligheid. Dit argument werd verworpen door UNWGAD, die benadrukte dat het element van geweldloosheid essentieel is om willekeurige opsluiting of vrijheidsberoving te voorkomen. In zijn advies nr. 41/2008 concludeerde UNWGAD dat de veroordeling van de RMS-activisten willekeurige opsluiting en een schending van het recht op een eerlijk proces vormde;²⁰

d. De veroordeling van Filep Jacob Samuel Karma, een Papoea pro-onafhankelijkheidsactivist, die werd veroordeeld en voor 15 jaar gevangen werd gezet voor het ontvouwen van een vlag met de Morgenster en werd beschuldigd van verraad (artikelen 106 en 110 van het Indonesische wetboek van strafrecht) toen hij deelnam aan een vreedzame ceremonie ter herdenking van de onafhankelijkheidsverklaring van Papoea in Abepura, Jayapura, provincie Papoea op 1 december 2004. In Opinie Nr. 48/2011 verklaarde de UNWGAD dat de politieke activiteiten van Filep Karma waarvoor hij was veroordeeld geweldloos waren en een mensenrecht vormden dat werd gegarandeerd door de internationale mensenrechtenwetgeving. De UNWGAD concludeerde ook dat het recht van Filep Karma op een eerlijk proces was geschonden, wat resulteerde in willekeurige detentie;²¹

Op basis van het verslag van het landenbezoek en verschillende standpunten van UNWGAD is het niet overdreven om te concluderen dat het artikel over verraad nog steeds vaak wordt gebruikt om de vrijheid van mening, meningsuiting, vergadering en vereniging die vreedzaam wordt uitgeoefend te beperken, zodat het een vorm van willekeurige vrijheidsbeperking door de staat is. Alle politieke aspiraties, inclusief die met betrekking tot het recht op zelfbeschikking, die vreedzaam worden uitgevoerd, zijn mensenrechten die moeten worden beschermd en gehandhaafd;

---

¹⁸ UNWGAD, Advies nr. 11/1999 (Indonesië), 20 mei 1999, VN Doc. E/CN.4/2000/4/Add.1, blz. 56-57.

¹⁹ UNWGAD, Advies nr. 12/1999 (Indonesië), 21 mei 1999, VN Doc. E/CN.4/2000/4/Add.1, blz. 58-61.

²⁰ UNWGAD, Advies nr. 41/2008, 25 november 2008, VN Doc. A/HRC/13/30/Add.1, blz. 105-108.

²¹ UNWGAD, Advies nr. 48/2011 (Indonesië), 2 september 2011, VN Doc. A/HRC/WGAD/2011/48

Artikelen over verraad volgens het wetboek van strafrecht

In het nationale rechtskader wordt verraad geregeld in verschillende artikelen van het Wetboek van Strafrecht (KUHP), dat een vertaling is van de WvSNI die in Indonesië is vastgesteld bij Wet nr. 1/1946 inzake strafrechtelijke bepalingen;

In het *onderhavige* geval luidt artikel 106 van het Wetboek van Strafrecht, vóór vertaling in het Bahasa Indonesia, als volgt: *“De aanslag ondernomen met het oogmerk om het grondgebied van den staat geheel of gedeeltelijk onder vreemde heerschappij te brengen of om een deel daarvan af te scheiden. Wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren”*;

Als de bepalingen van artikel 106 op basis van de BPHN-vertaling van het Wetboek van Strafrecht worden vertaald als: "Makar met de bedoeling het grondgebied van de staat geheel of gedeeltelijk in handen van de vijand te brengen of een deel van het grondgebied van de staat af te scheiden, wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of een maximum gevangenisstraf van twintig jaar";

Bij de lezing van de strafbaarstelling van verraad kan het college van rechters artikel 106 van het Wetboek van Strafrecht niet los lezen van het bepaalde in artikel 87 van Boek I van het Wetboek van Strafrecht, dat luidt: "Van verraad tot het plegen van een daad is sprake, indien het voornemen daartoe blijkt uit het begin van de uitvoering, bedoeld in artikel 53";

Artikel 53 paragraaf (1) van het Wetboek van Strafrecht stelt dat "Poging tot het plegen van een misdrijf wordt gestraft, indien de intentie daartoe duidelijk blijkt uit het begin van het misdrijf, en het niet voltooiën van het misdrijf niet te wijten is aan zijn eigen wil";

Hoewel er een discussie is over de vraag of makar de vorm van een aanslag moet hebben, waar makar in de originele vertaling inderdaad een aanslag wordt genoemd, maar in het historisch onderzoek uitgevoerd door Imam Nasima, moet het delict van makar een sterk gevolg hebben tussen de handeling en het doel, dus kan politieke expressie niet gecategoriseerd worden als een makar delict;²²

De term aanslag in artikel 106 moet worden gelezen en geïnterpreteerd in de context van een misdrijf gericht tegen de veiligheid van de staat, zodat de aanslag waarnaar in de bepalingen van het artikel wordt verwezen, moet worden begrepen en in verband gebracht met de aan- of afwezigheid van een bedreiging van de veiligheid van de staat;²³

---

²² Getuigenis van Imam Nasima in beslissing nr. 7/PUU-XV/2017 van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot materiële toetsing van het wetboek van strafrecht (KUHP).

²³ Om dit te zien is het nodig om de ware betekenis van makar te kennen, wat de vertaling is van aanslag. Ten eerste definiëren Prof. Noyon en Prof. Langemeijer makar als een daad van geweld of op zijn minst een poging tot het plegen van een daad van geweld. Prof. Noyon en Prof. Langemeijer benadrukken echter dat niet elke aanslag altijd moet worden geïnterpreteerd als een daad van geweld, omdat er in de praktijk ook enkele aanslagen zijn die worden gepleegd zonder dat er geweld aan vooraf is gegaan. Ten tweede, Djoko Prakoso, gebaseerd op de conclusie van het boek "The Crime of Makar According to the Criminal Code" geschreven en gepubliceerd in 1985, is het woord "Makar" een vertaling van het woord "Aanslag" dat "Aanval" betekent. Ons Wetboek van Strafrecht geeft geen definitie, maar alleen een authentieke (speciale) interpretatie in artikel 87 van het Wetboek van Strafrecht. Ten derde verklaarde R. Soesilo in zijn commentaar op het Wetboek van Strafrecht dat "aanslag (makar of aanval) meestal met geweld wordt uitgevoerd". Dat dan de daad van verraad (aanslag) wordt beoogd hangt af van het doel, bijvoorbeeld in artikel 106 van het Wetboek van Strafrecht is het doel bij deze aanslag de soevereiniteit van de staat. Ten vierde wordt "aanslag" in verschillende Nederlandse woordenboeken gedefinieerd als "gewelddadige aanval", wat in het Engels vertaald wordt als "violent attack"; dat "aanslag" heeft ook dezelfde betekenis als onslought in het Engels, wat "gewelddadige aanval, felle aanval" of elke krachtige aanval betekent.

Rekening houdend met de elementen in artikel 106, moet makar of aanslag gepleegd door de dader worden geïnterpreteerd als gepleegd met het doel of de bedoeling dat het gehele staatsgebied of een deel ervan in handen valt van de vijand of een deel van het staatsgebied afscheidt;

Om aangeklaagd te worden op grond van artikel 106 van het Wetboek van Strafrecht, moet een persoon daadwerkelijk weten en bedoelen dat de gepleegde handeling zal resulteren in "het vallen van het gehele staatsgebied of een deel daarvan in handen van de vijand of de afscheiding van een deel van het staatsgebied";

In de praktijk is dit ook te zien in het geval van Spanje, waar het parlement van Catalonië op 27 oktober 2017 de onafhankelijkheid uitriep. De Spaanse regering klaagde vervolgens de leiders van de onafhankelijkheidsbeweging van Catalonië aan en beweerde dat het referendum een schending van de Spaanse grondwet was en illegaal werd verklaard;²⁴

In een uitspraak van het Spaanse Constitutionele Hof stelde het Hof echter dat, hoewel er onmiskenbaar gewelddaden zijn gepleegd door de leiders van de onafhankelijkheidsbeweging van Catalonië, dit niet genoeg was om te spreken van verraad. Volgens het Hof moet geweld bedoeld zijn om het doel van afscheiding te bereiken en niet alleen om een doel of scenario te creëren voor een toekomstige stemming via onderhandelingen;²⁵

Het Hof concludeerde dat er geen sprake was van verraad door de leiders van de onafhankelijkheidsbeweging van Catalonië, op grond van het feit dat het gepleegde geweld niet voldoende was voor het doel van afscheiding. Het Hof merkte ook op dat politieke belangenbehartiging door individuen of groepen met welk doel dan ook, zoals het uitroepen van de onafhankelijkheid van een deel van het nationale grondgebied, niet noodzakelijkerwijs een strafbaar feit vormt;

Daarom, als we terugkijken naar de aanklacht van de officier van justitie tegen de verdachte, moet worden vastgesteld dat er omstandigheden zijn die feitelijk wijzen op het bestaan van handelingen die logischerwijs kunnen wijzen op de intentie van de dader om dit doel te bereiken;

In de context van de toepassing van verraad op gewetensgevangenen van Maluku, zijn bijna alle veroordelingen gebaseerd op het bezit, verspreiden, hijsen of ontvouwen van verboden vlaggen of symbolen die vaak eenzijdig door de staat worden geassocieerd als separatistische of onafhankelijkheidssymbolen;

Het moet echter duidelijk zijn dat deze verboden vlaggen of symbolen niet noodzakelijkerwijs geïnterpreteerd kunnen worden als een uitnodiging om gewelddadige misdaden te plegen;

CONCLUSIES

Nationale veiligheid, die vaak wordt gebruikt om de vrijheid van meningsuiting te beperken, moet verwijzen naar internationale instrumenten die door de VN zijn erkend, namelijk de Siracusa Principles en de Johannesburg Principles. Het strijken van de rood-witte vlag, het ontvouwen van verboden vlaggen en/of symbolen, het houden van demonstraties en/of discussies en/of het

---

²⁴ Tom Ginsburg, et al., "Van Catalonië tot Californië: Secession in Constitutional Law", *Alabama Law Review*, Volume 70, Number 4, 2019, p. 923-985.

²⁵ Centre d'études juridiques européennes, 2019 Spaanse Hoge Raad uitspraak over Catalaanse separatistische leiders, beschikbaar op <https://ceje.ch/fr/actualites/divers/2019/10/2019-spanish-supreme-courts-judgment-catalan-separatist-leaders/>

scanderen symboliseren geen oproep tot geweld en kunnen ook niet als zodanig geïnterpreteerd worden;

Het bewijs van het misdrijf verraad moet correleren tussen de handeling en het doel van verraad, dat wil zeggen dat de handeling een logisch gevolg moet hebben met het doel van het plegen van verraad, namelijk dat het gehele grondgebied van de staat of een deel daarvan in handen van de vijand valt of een deel van het grondgebied van de staat afscheidt;

Politieke expressie door het houden van demonstraties of discussies van welke aard dan ook betekent niet noodzakelijkerwijs dat een deel van het land of het hele land in handen van de vijand zal vallen of dat een deel van het land zal worden afgescheiden;

De handelingen van de beklaagde, die zijn politieke uiting uitte als een uiting van de uitoefening van het recht op vrijheid van meningsuiting, worden dus beschermd door de grondwet en kunnen niet worden veroordeeld op grond van het artikel inzake verraad. **Daarom moet de beklaagde niet schuldig worden bevonden aan verraad zoals ten laste gelegd door de openbare aanklager en moet hij worden vrijgesproken van alle tenlasteleggingen.**

Dit is de verklaring die ik kan afleggen. Ik leg deze verklaring af naar waarheid, zodat ze door de eerbare jury in overweging kan worden genomen.

Jakarta, 23 oktober 2023

Usman Hamid, SH, MPhil.

Directeur van Amnesty International Indonesië